

— Ristningen på h. sidan är tydlig. 36 **a** står dock i sprickan, endast bst är bevarad. Alla runorna i namnet 38—44 **borfast** äro säkra och tydliga. Efter 48 **u** finnes endast en hst, icke bst för **r**. Ordet **sin** kan icke upptäckas på stenen och synes icke ha blivit ristat.

Peringskiöld uppger, att han själv har avritat stenen, och av allt att döma är den osignerade teckningen i hs F 18 av hans hand. Sedan har han låtit sin ritare Thomas Holm färdigställa en förlaga för träsnidaren. Det är då anmärkningsvärt, att den vane runläsaren Peringskiöld icke har återgivit den mycket tydliga inskriften på högra sidan, endast korset. Det måste bero på förbiseende eller glömska. 17—25 **n · litu rita**; 24 **t** svagt antytt på teckningen men förstärkt på renritningen och träsnittet. 35 **k** på teckningen, ändrat till **a** (med bst endast på h. sidan av hst) på renritningen. — Icke heller Celsius har observerat h. sidans runor. Han anmärker, som ovan är omtalat, att inskriften är svårläst. — Dybeck har upptäckt runorna på h. sidan: 36—49 **at · borfast faþu ·**. 24 **s**, 35 **i**.

Om namnet *Dan* se U 114, om *Skalli* U 173. Namnet *Borgfastr* är sällsynt. Det synes vara belagt i ännu en uppländsk inskrift: L 253 Axlunda, Björklunge sn (enl. B 526 och D 1: 244).

896. Håga, Bondkyrka sn. Nu i Universitetsplanteringen, Uppsala.

Fig. 413.

Litteratur: B 435, L 118, D 1: 271. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia* 1719), s. 324 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 1, s. 34, *Acta Literaria Sveciæ* 3 (1730), s. 89; E. J. Biörner, *Epistola responsoria* (1726), s. 26; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 127 f.; UFT h. 10 (1882), s. LXXXI, h. 11 (1883), s. CXLV; P. J. Lindal, *Runestendarne i Upsala* (1881), s. 8 f.; O. v. Friesen, *Runstensundersökningar i Upsala län 1898* (hs i ATA), *Anteckningar* (UUB); E. Brate i ANF 18 (1902), s. 139, *Svenska runristare* (1925), s. 103.

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 435); O. Celsius, teckning (i hs R 556, UUB); Dybeck a. a.; P. J. Lindal, foto a. a. (fotografierna av A. Löfström); O. v. Friesen foto (ATA, UUB).

I *Ransakningarna* (1672) meddelas, att vid »Håga på Isack Nielssons gård [finnes] enn Rundstehn påskrifwen». J. Peringskiöld anmärker: »In på Håga gård, thär Isak Nilson nyligen bodde, finnes en Runesteen, hvars afritning min Antecessor Johan Hadorph med sin ritare Johan Leitz aftagit i bifogade anseende; Men Runorna hafwer iag wid Stenens nogare besigtning, tydeligare funnit», varefter inskriften anföres och tolkas. Peringskiöld sätter sålunda sin läsning i motsats till Hadorphs. Inskriften, utförd av Ubir, är enligt Peringskiöld mycket gammal: »Vbirs korta skrift, såsom på Skaldeart inrättad, kommer ifrån den tredie hundra åhrige tiden efter Christi födelses tid, nu 1420 åhr sedan.» B 435 och L 118: »Höga».

Kort tid efter att Peringskiöld offentliggjort inskriften, blev stenen bortflyttad till Uppsala. O. Celsius har studerat inskriften 1725 (»O. C. aflas honom sål. d. 11 Maii 1725»). Ett par år senare antecknar han: »nunc ab 11 Apr. 1727 in horto Ol. Celsii»; han har gjort nya anteckningar om sin läsning den 17 april 1727 och den 24 nov. 1731. Håga-stenen är den ena av de båda runstenar, som Celsius lät föra till Uppsala och uppställa i sin trädgård. Den andra är U 489, från Morby i Lagga sn. Celsius' gård var belägen vid Ö. Ågatan i kvarteret Klostret nr 4 (motsvarande numera Ö. Ågatan 11). Till Celsius' trädgård flyttades också Örby-stenen (L 292), som redan Olaus Verelius hade låtit föra till Uppsala. Senare ha alla tre stenarna flyttats till »Gustavianska lärohusets gård». De utlånades år 1867 till världsutställningen i Paris, där de voro uppställda utanför den svenska avdelningen. För de utställda runstenarna erhöll universitetets fornsakssamling en belöningsmedalj i brons (»Histoire du travail, pour services rendus»). Efter återkomsten 1868 restes U 489 och U 896 i Engelska parken bakom Biblioteket. År 1898 flyttades de till Linneanums gård vid Svartbäcksgatan, där Museet för nordiska fornsaker

då var inrymt. Sedan Museet år 1921 flyttats till sina nuvarande lokaler i Gustavianum, fördes runstenarna från Linneanska trädgården. U 896 förvarades i Gustavianums källare, till dess den år 1949 restes på sin nuvarande plats i nordöstra hörnet av Universitetsplanteringen, icke långt från korsningen av S:t Larsgatan och Järnbrogatan.

Blågrå, grovkornig granit. Stenen har varit hög och smal, med triangelformigt genomsnitt. Endast övre delen är bevarad, av inskriften att döma hälften eller kanske något mera. Dess höjd är 1,36 m., dess bredd över övre korset 0,30 m., över nedre korset 0,39 m. Hela stenens ursprungliga höjd torde ha varit inemot 2 m. Det bevarade toppstycket står nu fastgjutet vid en sockel, som ungefär motsvarar denna höjd. Stenen har sålunda haft en för runstenar ovanlig form. Den har en sällsynt vacker och jämn yta. Ristningen är utförd med mycket smala och grunda linjer. Den är delvis mycket svagt skönjbar. Allra svagast är det övre korset och vissa runor på den högra sidan. Inskriften på vänstra sidan är i stort sett tydlig. Men upptill på denna sida är stenen skadad. Ett stycke av kanten är avslaget, och några runor ha därvid gått förlorade.

Inskrift (med första runan supplerad efter B 435):

... [l]itu **raisa** **stain** + **fir** · **ont** · **iy** -- **m** + **sun** + **sain** + **taupr** + **fita** + **fapum** · **itai** · **ma** ...

rip **runar** **ubir**

... [l]etu *ræisa stæin fyr and Øyndar*(?), *sun sinn, dauðr* [i] *hvitavaðum i Danma[rku]* (?) ...
Reð runar Öpir.

»... läto resa stenen för sin son Önds (?) ande. [Han blev] död i dopkläder i Danmark (?) ...
Öpir ombesörjde runorna.»

Till läsningen: Inskriftens början 2—9 **itu raisa** är tydlig. Intet sk efter 4 **u**; icke heller efter 9 **a**. Men avståndet mellan 9 **a** och 10 **s** påfallande stort. Också 10—14 **stain** äro tydliga, djupt huggna runor. Ingen runa finns framför 15 **f**. 16 **i** är svagt och hugget tätt intill 15 **f**, så att det tangerar övre bst. Men ordet 15—17 **fir** är säkert, 18—20 **ont** tydligt. 21 **i**. Därefter ett snett, kilformigt streck, som ser ut som ett sk men sannolikt är en naturlig fördjupning. Det har tämligen skarpa kanter. 22 **y** är tydligt, med en rund, säkert huggen prick. Därefter spår av 2 raka stavar. Men det finns plats för tre runor. 25 **m** är säkert. Troligen fel för **n**. 26 **s** är tydligt. 27 **u** står snett i hörnet, där runslingan nästan vinkelrätt böjer av nedåt; stavarna sluta blint, utan att nå fram till inre ramlinjen. 28 **n** tydligt. Likaså 29 **s** och 32 **n**. Mellan dem ha funnits två runor; hst i dessa äro fullt tydliga. R. 30 har ingen bst på h. sidan. På v. sidan troligen två korta, mot hst ungefär vinkelräta bst; den övre särskilt tydlig. Båda förefalla vara huggna, men alldeles säkert kan det icke sägas vara. Runan ger intryck av **o** (med bst endast t. v.), men är kanske **a**. 31 **i** har på mitten en fördjupning, som möjligen är huggen. De följande runorna t. o. m. 46 **m** äro säkra, om också delvis grunda. 47 **i** har ingen bst. 48 **t** tydligt. Bst i 49 **a** är ganska svag, men sannolik. Hst i r. 50 är tydlig och tämligen djupt huggen. Man tycker sig se svag skynt av **n**-bistavar, men de äro sannolikt icke huggna utan en naturlig färgning i stenen. Möjligen har runan varit **n**, men säkert är det icke. Därefter tydligt sk. R. 51 har formen av en gaffel √. Den bör sannolikt uppfattas som ett **m**; absolut icke **k**. Bst i 52 **a** är svag. — Runorna innanför v. ramslingan, 53—64 **rip runar ubir**, äro svaga, men fullt säkra. Intet sk finnes här. 54 **i** är icke stunget; icke heller 61 **u**.

Hadorphs läsning, återgiven på träsnittet i *Bautil* (B 435), är ganska fragmentarisk. Stenen var redan defekt och inskriften tydligen redan svärläst: ... **litu** · **raisa** · **stain** × **ifir** · **nna** · ... **uis** × ... **stin** · **taunr** · **fta** × **fapum** × **itir** · **mi** ... **r** -- **aiuiarup** --. — Peringskiöld har själv granskat inskriften, och

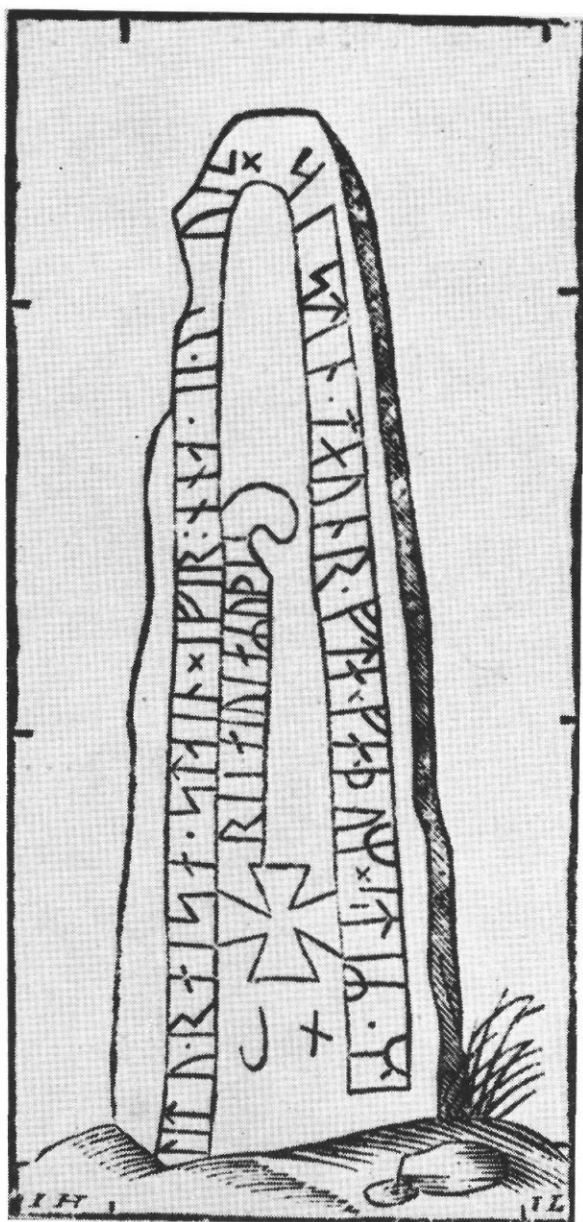

Fig. 411. U 896. Håga, Bondkyrka sn.
Efter B 435.

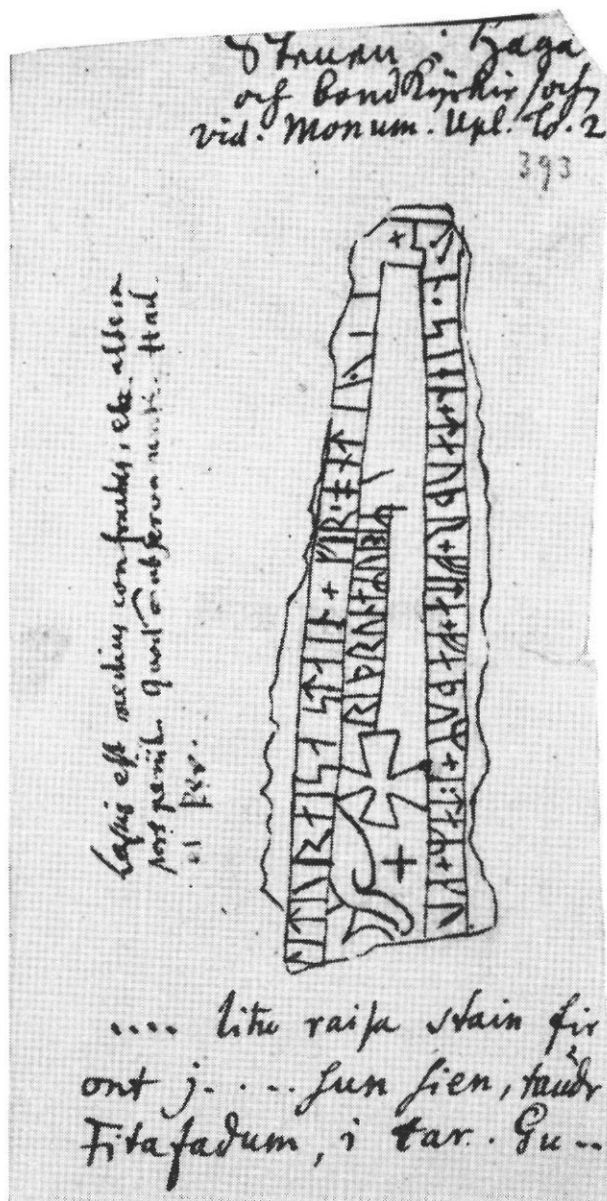

Fig. 412. U 896. Håga, Bondkyrka sn.
Efter teckning av O. Celsius.

hans läsning innebär i flera avseenden förbättringar. »Men Runorna hafwer iag wid Stenens nogare besigtning, tydeligare funnit, således: ... **litu · raisa · stain** × **iftr : ont · iykum** × **sun** × **sikstan · taupr · fila · fapum** × **-tir · min** ... **rip · runer · ubir**. Egendomligt nog har Peringskiöld icke iakttagit, att stenen är avbruten nedtill. Han tycks tro, att inskriften är fullständigt bevarad. Han låter den börja med runorna 47—52, som han supplerar **[s]tir · min** »Krigsmännen». Och han får så följande tolkning: »Krigsmännen låto resa Steen efter Iykums anda, Sixtens son, som döder föll i fådöme (i sällsam händelse). Runorna tilredde Ubir.» — O. Celsius har två något varierande läsningar, den ena från 11 maj 1725, den andra från 11 april 1727 (då stenen var flyttad till hans trädgård i Uppsala). Den senare lyder: ... **litu raisa stain + fir i ont · iu** ... **sun · s - en + taupr + fita + fapum + i : tar + ku** ... **rip runar ubir**. Detta översätter han: »... erigi fecerunt lapidem pro anima I ... filii sui, qui obiit in Hvitavadum in Dania. Runas incidit Ubirus.» Celsius har sålunda insett, att inskriftens **fita + fapum** måste vara en skrivning av samma ord, som förekommer exempelvis på U 613 i **hoita + uapum**. Han uppfattar det som ett ortnamn (se härom närmare U 243). Intressant är också, att han tolkat det följande som »in Dania». Celsius har själv noggrant ritat av stenen (»aftagen accuratisse d. 17 Apr. 1727. adhuc acc. 24 No. 1731»). Hans teckning skiljer sig från anteckningarna om läsningen endast däri, att runan 22 är stungen, alltså **y**. — N. R. Brocman tillåter sig, ehuru han icke själv har läst inskriften, att göra några ändringar i texten: ... **litu raisa stain** × **fir · ont iulaes sun sen** × **taupr** × **fita** × **fapum** × **i : tamaku rip runar**

ubir... Brocman har särskilt fäst avseende vid uttrycket **fir · ont iulaes sun sen** »för Iulas Ande: sin Son». »Det Talesätt **fir ont**, är här så wida märkligt, som det endast säges om Stenens Upresning, utan at något annat Christendomswärk, såsom Broande, eller Wägrödning, tillika omtalas; så framt något sådant icke varit på det Stycke af Stenen, som är borta, eller gömes i Jorden. Wore detta Stycke jämwäl behållet, och likwäl icke mera där uppå, än dens Namn, som låtit resa Stenen, hwilket synes ganska sannolikt; så skulle häraf kunna slutas; icke allenast huru långt Widskepelsen gåt med Runstenars Upresning efter Christendomens Införande, utan ock, huru med dess Tilväxt samt Rotande han så otroligen ökts och wärrats, at Folk trot, blott därmed kunna antingen gagna sine Döde, eller själfwe därigenom til Saligheten något förtjäna, at de allena låto resa och hugga en Runsten efter en död Människa. Uphofwet därtill kunde förmodligen snarast hittas i Munkarnes Egennytta, som til Runstenars Uthuggning låtit bruka sig, och således haft desto större Förtjänst, ju angelägnare Folk varit at anlita dem om sådant Arbete. Hwilke likwäl, om de skola lida denna Beskyllning, å andra sidan tillika förtjäna Tack och Beröm för all den Uplysning, wi hafwe af Runstenarne, eller från deras Tider af dem kunna hämta.» Enligt Brocman skulle runristaren Öpir ha varit en sådan präst eller munk. Reaktionen mot Peringskiölds datering av Öpir till 300-talet har tydligen varit mycket kraftig.

R. Dybeck läser inskriften: ... **litu raisa × stain + ifir · on · t · i · y** ... + **sun × sin + tauþr + fita + fapum · itir + k - ... riþ runar ubir**. — P. J. Lindahl: 1 l saknas; 21—25 **iu - ...**; 29—32 **sin**; 47—52 **itir + kr**. Sannolikt har första runan nedtill blivt avslagen i samband med färden till Paris eller vid stenens flyttning mellan olika platser i Uppsala. — O. v. Friesen: 1 l saknas; 2 l osäkert; 21—32 **iy - - m sun + sain**; 47—52 **itir + ki**.

Inskriften är tyvärr mycket fragmentarisk, och den var tydligen lika skadad och svårläst på 1600-talet. Vi känna icke namnet på dem, som ha låtit resa stenen, icke heller på den man, till vars minne det har skett. Framför inskriftens första ord **litu raisa** måste ha gått minst två namn. Efter orden **fir · ont** har följt namnet på den döde i genitiv; de rester som äro bevarade äro alltför obetydliga för att det med någon säkerhet skall kunna fastställas. Möjligen är 25 **m**, varmed namnet slutar, fel för **r**, och namnet har då i genitiv ändats på **-ar**. — Efter namnet följa orden 26—32 **sun + sain** (eller **sun + soen**). De innehåller uppenbarligen en apposition till namnet, ehuru de icke stå i genitiv, vilket skulle ha varit det grammatiskt riktiga. Den naturliga tolkningen är »sin son»; runan 30 **a** (eller **o**) får anses vara en misslyckad huggning, som ristaren har rättat med det följande 31 **i**. Stenen är i så fall rest av föräldrarna till den döde, och inskriften har börjat med deras namn.

Ett märkligt uttryck är, såsom redan N. R. Brocman har anmärkt: ... *letu ræisa stæin fyr and* ... På flera runstenar talas om att de efterlevande ha låtit »göra bro» för den avlidnes själ, och om innebörden av detta uttryck har åtskilligt blivt sagt. Så omtalar Jarlabanke på icke mindre än fyra runstenar (U 127, 164, 165, 261), att han har gjort denna bro **fur ont sina** »för sin själ». Liknande förekommer U 327 **kirþi × bru × furir ans × salu**, U 345 **lit · kira · bru · þa - i · furir · ot · uk · salu · þira**, U 489 **lit · kira · bro fr ant · kilaua · totur · sin**, L 207 Falebro, Danmarks sn

Fig. 413. U 896. Håga, Bondkyrka sn. Efter foto av Iwar Anderson.

lit : grra : buru : pisi : frir : osurar : ont : mag sins. Jfr också Sö 101. Där man icke har kunnat göra bro för den dödes själ, fick resandet av minnesmärket göra samma tjänst. Närmast U 896 komma U 312 lit : kiara : mirki : fr sial : iufurfast : stiubu : sin och U 496 lit : kera : merki : pisun : fir sial ikifatar : auk kulifs. U 489 är liksom U 896 ristad av Öpir.

Med orden 26—32 **sun + sain** slutar den första satsen, den egentliga minnesinskriften. Därefter följer ett tillägg 33—52 **taupr + fita + fapum + itai + ma ...**, utan predikatsverb; även prepositionen *i* är utelämnad. Förmodligen har utrymmet varit trångt, och ristaren har tvingats till begränsningar. Om det egendomliga bruket av **f** för *hv* och *v* i **fita + fapum** se E. Brate i *Runverser* (ATS 10:1), s. 246 n. 1 och i ANF 18 (1902), s. 139. Om uttrycket *dauðr i hvitaváðum*, som är känt från flera runinskrifter, se U 243.

De sista runorna i huvudslingan äro skadade, och någon säker tolkning är icke möjlig. Men de bevarade resterna synas icke göra en komplettering i **ta[n] + ma[rku]** »i Danmark» osannolik. Jfr U 699 **han : uarp taupr : a tanmarku : i huita : uapum**.

Innanför den vänstra runslingan, nedanför korset, har ristaren signerat sitt verk: 53—64 **rip runar ubir**. Det var i detta fall onekligen påkallat, ty man skulle annars näppeligen ha kommit på den tanken att attribuera denna ristning till Öpir. Uttrycket *Reð runar Öpir* förekommer på ännu en runsten i samma trakt, funnen i Uppsala 1940 (*Fornvännen* 1943, s. 313). Verbet isl. fsv. *raða* betyder bl. a. 'planlägga, ombesörja, förbereda, bestyra, sörja för'. Huruvida uttrycket *reð runar* här innebär, att Öpirs verksamhet har begränsat sig till själva runorna, under det att han icke har något att göra med ornamentiken och icke heller själv har utfört huggningen, är svårt att avgöra. Det är att märka, att varken U 896 eller den nyssnämnda Uppsala-stenen är utförd i något av Öpirs välkända manér; ej heller tycks själva ristningstekniken bära vittne om hans arbete. Jfr uttrycket *reð gærva mærki* U 838, **suin + rip þta** U 913 och **ihulfastr + rep + in ubir** L 193 Vaksala kyrka.

897. Norby, Bondkyrka sn.

Pl. 165, 166.

Litteratur: B 433, L 122, D 1:167. J. Bureus, Fa 6 s. 88 n:r 203 (Bureus' egen uppteckning), Fa 10:2 n:r 19, Fa 5 n:r 24, Fa 1 s. 8, Monumenta Sveo-Gothica hactenus exsculpta (1624), n:r 22; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 328; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 73; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 38; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 192; R. Dybeck, Reseberättelse 1863 (ATA); O. v. Friesen, Runstensundersökningar i Upsala län 1898 (hs i ATA), Anteckningar (UUB); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 119; Fornminnesinventering i Bondkyrka sn 1937—38 (hs i ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, träsnitt 1624 (i Monumenta Sveo-Gothica, Fa 10:1 och Fa 5); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 433); Dybeck (D 1:167); v. Friesen foto (ATA, UUB).

Runristningen i en mot V sluttande, kupig berghäll 35 m. NNV om mangårdsbyggnaden i N. Norby, i slutningen ned mot Hågaåns dalgång.

Ristningen var känd redan av Bureus, som undersökt inskriften »17 Aug. 1621 a meridie». Läget anges sålunda: »Widh Norby i Bondekyrkesokn vidh Vpsala Vthi en Berghhell» (Fa 10:2), »Noreby i Bondekyrkia S.» (Fa 6), »Widh Norby i Bärget» (Mon. Sueo-Goth.), »Norby Runahäll» (Fa 5). Någon teckning av Bureus finnes icke bevarad, men väl ett träsnitt. — Ransakningarna (1672): »Nohrby. finnes två steenar påskrifne». Peringskiöld: »Norby andra Runehäll» (B 433 och L 122: »Norby»). Magnus Celsius d. y. har granskat inskriften den 22 april 1725, och fadern Olaus Celsius ett par dagar senare (24 april). — R. Dybeck omnämner de båda ristningarna vid Norby i sin reseberättelse 1863: »Nordvest från och nära Norby äro två i fasta berghällar inhuggna runskrifter.» D 1:167: »å en jordfast klippta norr om och helt nära Norbys uthus». — Beskriv-